

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS

Lietuvių tautinis atgimimas ir švietimas Vilniaus krašte

1 knyga

LIETUVOS
NACIONALINIS
MUZIEJUS

**VASA-
RIO 16**

Biblioteka

1918-2018

Lietuvių tautinis atgimimas ir švietimas Vilniaus krašte

1 knyga

Sudarytoja Jūratė Gudaitė

Knygos leidimą parėmė
Vasario 16-osios fondas

Redaktorė Nijolė Deveikienė

Dailininkė Edita Gužaitė

Viršelyje: Šv. Rapolo bažnyčios kunigas Juozapas Ambraziejus-Ambrozevičius su vaikais po Pirmosios Komunijos.
Vilnius, apie 1900 m. Fot. Aleksandras Jurašaitis

© Lietuvos nacionalinis muziejus, 2019

ISBN 978-609-478-025-7

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

Turinys

Pratarmė 7

Vilnius – lietuvių tautinio atgimimo, politinės, kultūrinės ir visuomeninės veiklos centras 9

Lietuvių draugija nukentėjusiems dėl karo šelpti ir jos įstaigos 441

Iliustracijų sąrašas 576

Santrumpos 589

Literatūra 590

Asmenvardžių rodyklė 593

Summary 599

Pratarmė

Prieš šimtą metų, 1918 m. vasario 16-ąją, Lietuvos Taryba priėmė nutarimą, kuriame skelbė „atstatanti nepriklausomą demokratiniiais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje“. Taip lietuvių tautinio sąjūdžio ilgai brandinta nepriklausomos valstybės idėja tapo kertiniu įvykiu, kuris paskatino didelį mūsų tautos dvasinės energijos proveržį, pažadino šimtmečiais okupantų slopintą savivertės ir savigarbos jausmą, suteikė galimybę atsiskleisti kūrybiniais gebėjimams kuriant pažangią, savarankišką tautinę valstybę. Tačiau kelias į nepriklausomybę buvo sudėtingas ir pavojingas.

Lietuvių visuomeninės ir politinės kovos už nepriklausomybę centru jau nuo amžiaus pradžios tapo istorinė Lietuvos sostinė Vilnius. Pagrindinės nuostatos, kuriomis toje kovoje vadovavosi lietuvių inteligentija, buvo išlaikyti gimtąją kalbą ir šviesti tautą. Suvokta, kad be šių būtinų dalykų siekti Lietuvos nepriklausomybės neįmanoma – pirmiausia reikėjo atgaivinti lietuvių tautinį sąmoningumą ir suvienyti tautiečius darbuotis Lietuvos ateities labui. Daugiausia nerimo kėlė stipriai nutautėję Vilniaus gubernijoje gyvenantys lietuviai. O ir pačiame Vilniuje anuomet lietuvių būta ne taip jau daug. Todėl čia pradėjo kurtis pirmieji inteligentai iškelė sau užduotį atlietuvinėti Vilnių. Mieste gausėjant tautiečių, ilgainiui jie sudarė veiklią Vilniaus lietuvių bendruomenę, kuri ėmė steigti labdaros, kultūrines, švietimo ir mokslo draugijas, laikraščius, chorus, atidarė pirmąsias lietuviškas mokyklas, rengė vaidinimus ir koncertus, kovojo dėl lietuvių kalbos įvedimo Vilniaus krašto bažnyčiose. Tokiu būdu skleidžiama lietuvybė pasiekdavo vis daugiau žmonių, kurie susiprasdavo esą lietuviai, galintys ginti savo teises. Lietuvių tautinis atgimimas Vilniuje ir visame krašte įgavo vis platesnį užmojį. Tai liudija ne tik tuometinė spauda, amžininkų atsiminimai, dokumentai ar renginių afišos, bet ir istorinės fotografijos, kuriose įamžintos lietuvių kultūrinio, politinio ir visuomeninio gyvenimo akimirkos, istoriniai įvykiai, jų dalyviai, taip pat pedagogai, švietimo įstaigų Vilniaus krašte organizatoriai, gimnazijų ir mokyklų vaizdai. Daugelio fotografijų autoriai – Aleksandras Jurašaitis ir jo duktė Aleksandra Jurašaitytė. Juos pelnytai galima vadinti lietuvių tautinio atgimimo Vilniuje metraštininkais. Prie tautinio atgimimo kronikos kūrimo yra prisidėję ir kiti vilniečiai fotografai – Jonas Strazdas, Bronislovas Miedzionis, Jonas Demkus, Antanas Atroška, A. Saikauskas. Nors kai kurios fotografijos jau buvo skelbtos įvairiuose leidiniuose, periodinėje spaudoje, eksponuotos parodose, paskleistos internete, bet dar nemažai įdomių to laikotarpio nuotraukų saugoma Lietuvos nacionaliniame muziejuje, pavyko jų rasti ir kitose paveldo saugyklose. Tai paskatino Lietuvos šimtmečio proga parengti dviejų dalių fotografijų ir dokumentų leidinį *Lietuvių tautinis atgimimas ir švietimas Vilniaus krašte*. Jame pateikiama vaizdų panorama, nušviečianti istorinius, politinius ir kultūrinius įvykius, susijusius su mūsų tautos kova už nepriklausomą Lietuvos valstybę ir jos sostinę Vilnių.

Vilnius panorama. XX a. pr.

Vilnius – lietuvių tautinio atgimimo, politinės, kultūrinės ir visuomeninės veiklos centras

Lietuvių tautinis sąjūdis, prasidėjęs XIX a. antroje pusėje ir pasklidęs Žemaitijoje bei Mažojoje Lietuvoje, į Vilnių prasiskverbė tik XX a. pradžioje. Tuo laiku Vilnius buvo svarbiausias Rusijos imperijos Šiaurės Vakarų krašto administracinis centras, čia gyveno rusų stačiatikių, žydų ir katalikų bendruomenės. Pastarosios didžiąją dalį sudarė lenkai, taip pat gudai ir lietuviai. Dėl intensyvaus rusinimo ir lenkinimo lietuviai buvo daugiausia nukentėjusi ir labiausiai nutautėjusi Vilniaus krašto gyventojų etninė grupė. Tai matė ir lietuvių labai darbuotis į Vilnių iš visos Lietuvos suvažiavusi krašto inteligentija: dvasininkai, rašytojai, menininkai, gydytojai, teisininkai ir kitų profesijų visuomenės veikėjai. Daugeliui jų susidarė įspūdis, kad rasti Vilniuje tautiškai susipratusių lietuvių beveik neįmanoma, nes dauguma jų kalbėjo tik lenkiškai ir laikė save lenkais. Vilnietis fotografas, lietuviškų vaidinimų dalyvis ir režisierius, vertėjas ir leidėjas Jonas Strazdas prisimena, kad 1900 m. jam atvykus į Vilnių „miestas su apylinkėmis buvo tikras ištautinimo katilas, kuriame baigė apmirti dar negalutinai nutautę čia gimę lietuviai. [...] Daugelis jų buvo vedę svetimtautes žmonas. [...] Vilniuje buvo keletas desėtkų ir grynų lietuviškų šeimų, [...] ir taip vadinamų „unijos romantikų“, laikančių save „lietuviais“, bet jau su „lenkų kultūra“, – kalbą lenkiškai, seniai pakeitę lietuvišką milinę į surdutą ar fraką, labai atitolę nuo liaudies kamieno, todėl ir nesuprantą atbūdančios tautos siekių...“¹ Imperinio Vilniaus įvaizdį pabrėžė ir išoriniai ženklai – mieste stovėję paminklai Vilniaus generalgubernatoriui Michailui Muravjovui, poetui Aleksandrui Puškinui bei pačiame centre, Katedros aikštėje, 1904 m. rugsėjo 23 d. atidengtas paminklas Rusijos imperatorei Jekaterinai II. Carinės Rusijos valdžią ir vykdomą krašto rusifikaciją įvaizdinantys paminklai buvo statomi ne tik Vilniuje, bet ir provincijoje. 1913 m. netoli Švenčionėlių (tuomet Naujųjų Švenčionių), kur jau veikė imperatoriaus Aleksandro II pirmosios žmonos Marijos Aleksandrovnos vardu pavadinta keturklasė mergaičių mokykla, prie geležinkelio Sankt Peterburgas–Varšuva, iškilo imperatorienei skirtas paminklas. Tais pačiais metais, švenčiant Romanovų dinastijos valdymo 300 metų jubiliejų, Vilniuje buvo pašventinta nauja cerkvė, konsekruota apaštališkojo imperatoriaus Konstantino ir šventojo Michailo Maleino (Romanovų dinastijos pradininko caro Michailo Fiodorovičiaus dangiškojo globėjo) titulu. Taigi intensyvi krašto rusifikacija vyko iki pat Pirmojo pasaulinio karo pradžios.

Padėtis pamažu ėmė keistis, kai Vilniuje pradėjo kurtis ir veikti pirmieji lietuvių inteligentai. Naujoji inteligentija, kilusi daugiausia iš valstiečių ir išlaikiusi gryniausius lietuviškumo pagrindus, įsitraukė į kovą už lietuvių ir tautos nepriklausomybę. Daugelis atvykusiųjų į Vilnių jau buvo tautiškai susipratę, dar mokydami gimnazijose ar studijuodami

¹ J. Strazdas, Kronikiniai komentarai apie lietuvių tautinio dramos teatro ir choro atsiradimą Vilniuje ir jų vystymąsi iki 1918 m., LLMA, f. 375, ap. 1, b. 5, t. 1, l. 18.

aukštesiose mokyklose dalyvavo slaptose lietuviškose draugijose. Labiausiai lietuviybės sklaida XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje garsėjo Mintaujos gimnazija. 1890–1891 m. gimnazijos mokiniai Petras Avižonis ir Povilas Gaidelionis įkūrė slaptą moksleivių „Kūdikio“ draugiją. Jos tikslas buvo tarp lietuvių moksleivių skleisti lietuviybę, ugdyti tautinį sąmoningumą, skatinti domėtis savo tautos praeitimi, skaityti ir platinti lietuviškus laikraščius, knygas. Draugijai priklausė Antanas Smetona, Jurgis Šlapelis, Pranas Vaiciuška, Aleksandras Rymas, Vladas Požela ir kt. Draugijos autoritetas buvo gimnazijos klasikinių kalbų mokytojas Jonas Jablonskis. Konstancijos ir Jono Jablonskių namuose draugijos nariai burdavosi aptarti tautinių reikalų, padainuoti lietuviškų dainų, pašokti, rengti moksleiviškų vaidinimų. 1894 m. šiuose svetinguose namuose moksleiviai suvaidino brolių Antano ir Juozo Vilkutaičių, pasirašiusių Keturakio slapyvardžiu, komediją „Amerika pirtyje“. Į Mintaują parodyti ją J. Jablonskiui atvežė Vincas Kudirka. Palankiai pirmąjį jos pastatymą mačiusių – Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, kunigo Juozo Tumo-Vaižganto, Gabrieliaus Landsbergio-Žemkalnio – įvertinta komedija greitai tapo žinoma Lietuvoje ir už jos ribų įsikūrusiose lietuvių kolonijose. 1895 m. Tilžėje pasirodė pirmasis jos leidimas, o 1899 m. Palangoje įvyko pirmasis viešas šios lietuviškos komedijos spektaklis.

Paminklo Rusijos imperatoriaus Aleksandro II pirmajai žmonai Marijai Aleksandrovnai atidengimo iškilmės. Netoli Švenčionėlių, prie geležinkelio Sankt Peterburgas–Varšuva, stovėjęs paminklas nugriautas po Pirmojo pasaulinio karo. 1913 m. Fot. broliai Leibovičiai

Jonas Strazdas-Jaunutis (1886–1972), mėgėjų teatro artistas, dramaturgas, režisierius, vertėjas, spaustuvininkas. Vilnius, apie 1912 m.
Fot. Stanisławas Filibertas Fleury

XIX a. pabaigoje Mintaujoje gyveno nemažai lietuvių inteligentų, jų gretose buvo ir aušrininkų, ir varpininkų. Čia darbavosi teisininkai Motiejus Čepas, Motiejus Lozoraitis, Antanas Kriščiukaitis, poetas ir publicistas Mečislovas Davainis-Silvestraitis, kunigas J. Tumas. Rašytojos Liudvikos Didžiulienės 1896 m. įkurtas ir išlaikomas privatus lietuvių moksleivių bendrabutis, veikęs iki 1907 m., buvo tikras lietuvybės židinys.

XX a. pradžioje į Vilnių tęsti lietuvybės darbo vieni pirmųjų atvyko M. Davainis-Silvestraitis, A. Smetona, J. Jablonskis, P. Gaidelionis, J. Šlapelis, vėliau J. Tumas, Mykolas Sleževičius, kunigas Vladas Mironas. Jie ženkliai papildė negausų vietos lietuvių inteligentų būrelį, kurį sudarė anksčiau čia iš kitur atsikraustę tautiškai nusiteikę lietuviai. Vienas jų – 1892 m. iš Lenkijos į Vilnių persikėlęs iš Suvalkijos kilęs kunigas Juozapas Ambraziejus-Ambrozevičius. J. Ambraziejus, baigęs Seinų kunigų seminariją, kaip gerai mokantis lenkų kalbą kunigavo Kališo ir Lomžos parapijose, taip pat Varšuvoje. Kaip ir daugelis amžininkų, buvo sulenkėjęs ir tik vėliau susivokė esąs lietuvis. J. Strazdas prisimena: „1885 m. pas jį apsilankiusiam klasės draugui Feliksui Vitkauskui, pasi-sveikinusiam lietuviškai, atsakęs lenkiškai – „nierozumię tej mowy“. Abu susipykę ir išsiskybę iki 1905 m. Vadinasi, ir Ambraziejus-Ambrozevič buvo mėginęs išsižadėti savo kalbos kaip kitkart Varšuvoje d-ras Vincas Kudirka, virtęs Kudirko.“² Tačiau Vilniuje „kaip didžiausias patriotas“, „litvomanas“ jis buvo kilnojamas iš parapijos į parapiją³. Pirmiausia tarnavo Visų Šventųjų bažnyčios vikaru, vėliau buvo perkeltas į Šv. Rapolo bažnyčią, o 1899 m. paskirtas Šv. Jono bažnyčios vikaru. J. Ambraziejus ypač rūpinosi lietuvių vaikų katekizacija.

Pora metų vėliau, 1894-aisiais, gavęs tarnybą generalgubernatūros administracijoje, į Vilnių atsikraustė kupiškėnas miškininkas, geografas Povilas Matulionis. Čia jis sutiko

² Ibid., I. 23.

³ Ibid.

Mintaujos gimnazijos mokytojai. Viršutinėje eilėje trečias iš dešinės Jonas Jablonskis. Mintauja, 1894 m.
Fot. Oswaldas Lange

iš anksčiau pažįstamą gydytoją Andrių Domaševičių, kuris Vilniuje gyveno nuo 1893-ųjų. 1898 m. Vilniuje įsikūrė broliai Petras, Antanas ir Jonas Vileišiai.

P. Matulionis su J. Ambraziejumi pirmieji pradėjo draugėn telkti vienminčius, lietuvių prijaučiančius vilniečius: kariuomenės intendantą Joną Bortkevičių, banko tarnautoją Česlovą Landsbergį, gydytoją Andrių Domaševičių, veterinarą Elijų Nonevičių, Pagirio geležinkelio inspektorių Valentį Urbonavičių, dvarininką Donatą Malinauską, Lentvario fabrikantą Daujotą, gydytoją Antaną Vileišį ir jo svainį Joną Jašmantą. Į draugiją susibūrę vyrai netrukus į savo gretas priėmė ir pirmąją moterį – Feliciją Bortkevičienę, pasak J. Strazdo, tik todėl, kad „nebuvo plepė“⁴. Taip XIX a. pabaigoje Vilniuje susikūrė pirmoji lietuvių draugija, pasivadavusi „Dvylikos Vilniaus apaštalu“ kuopa. Dėl Rusijos imperijos griežtų apribojimų kuriant draugijas ir šių kontrolės „apaštalai“ veikė slaptai ir susirinkimų nedokumentuodavo. Pirmas draugijos pasirodymas viešumoje įvyko Varšuvoje 1898 m. gruodžio 24 d. Tą dieną lenkų kvietimu draugijos atstovų delegacija dalyvavo paminklo poetui Adomui Mickevičiui atidengimo iškilmėse ir Kūčių vakarieneje. Prie paminklo poetui lietuviai padėjo vainiką su lietuvišku užrašu. Viešnagės metu patirti įspūdžiai įkvėpė veikti drąsiau ir ryžtingiau.

Vilniuje daugėjant lietuvių inteligentų draugija gausėjo. Pagrindinis „apaštalu“ tikslas buvo sutelkti kuo daugiau norinčiųjų ir galinčiųjų dirbti tautiškumo, lietuvių kalbos

⁴ Ibid., l. 24.

Mintaujos gimnazijos slaptos lietuvių mokinių „Kūdikio“ draugijos nariai su bendramoksliais. Priekyje iš kairės: Antanas Smetona, Vladas Stašinskas; antroje eilėje: D. Lapinskas, Petras Avižonis, Povilas Gaidelionis, Montvila, Žakevičius; stovi: Mačiūnas, Kvedaras, Tiškevičius, Briedis, Vladas Mironas. Mintauja, 1895 m.

gaivinimo darbą, kelti tautiečių sąmoningumą. Kunigas J. Ambraziejus suorganizavo pirmąjį lietuvių chorą Vilniuje, į kurį subūrė apie 100 žmonių. Tokį didelį chorą išmokyti kartu dainuoti jam padėjo kompozitorius, Šv. Jono bažnyčios vargonininkas Ludvikas Geringas. Vienos pirmųjų choro dainininkių buvo Marija Piaseckaitė (vėliau Šlapelienė), Buikaitė, Eleonora Gališauskaitė. Chorui J. Ambraziejus vadovavo nelegaliai, prisidengdamas bažnytiniais choralais ir bitininkystės kursais. Choristus mokė dainuoti dažniausiai paties sukurtas dainas: „Dieve, kaip ilgai Lietuva varguose“, „Neverk, Lietuva, tu mano mieliausia“, „Ant Dauguvos skardžių“, „Vai kur eisit, mano mielos mergužėlės“, „Kur upelis teka“, „Močiute mano“, taip pat kitas, parinktas iš V. Kudirkos *Kanklių* rinkinėlį.

Pirmasis choro pasirodymas įvyko 1900 m. našlės Krumanienės erdviame bute Riomerių name Bokšto gatvėje. Koncertas buvo surengtas šeimininkės vardinių proga. Po pirmojo pasirodymo choristai pradėjo ruoštis antrajam. Šis, jau žymiai didesnis, įvyko 1901 m. pradžioje grafų Umiastovskių, kurie tuo metu gyveno Paryžiuje, rūmuose Trakų g. 2. Vakara, prisidengęs žmonos Agotos vardinėmis, organizavo siuvėjas Pranas Valteris. Jame dainavo lietuvių choras, grojo kariškas orkestras. Šeimininkui teko aiškintis policijos nuovadoje, tačiau jis atsipirko jos viršininkui nemokamai pasiūdinęs uniformą. Trečiasis ir paskutinis J. Ambraziejaus vadovaujamo choro pasirodymas Vilniuje įvyko 1901 m. balandžio 8 d. viešbučio „Pasažas“ salėje. Į atsisveikinimui su choro vadovu skirtą arbatvakarį, kurį suruošė V. Urbonavičius, susirinko per 500 žmonių. J. Ambraziejus nutarė pasitraukti, nes naują chorą pradėjo burti vargonininkas ir chorvedys Kazys Nacevičius⁵.

⁵ Ibid., I. 29.

Mintaujos gimnazijos mokiniai, už atsisakymą melstis rusiškai pašalinti iš mokyklos. Iš kairės sėdi: Pranas Vaiciuška, Antanas Smetona, Aleksandras Rymas, Kažukauskis; stovi: Jurgis Šlapelis, Novickas, N. Havrylkievičius, Vaiškus, Kazimieras Jokantas, Vladas Mironas. 1896 m.

Pirmojo viešo spektaklio „Amerika pirtyje“ rengėjai ir artistai. Iš kairės sėdi: Kazimieras Žalnieriukynas (Žalnieriūnas), Jadvyga Teofilė Juškytė, Liudas Vaineikis, Stanislava Jakševičiūtė, Feliksas Janušis; stovi: Vladas Mongirdas, Edvardas Empacheris, Augustinas Janulaitis, Povilas Višinskis, Gabalis, Stanislovas Kuizinas. Palanga, 1899 m. Fot. Paulina Mongirdaitė

Didelio pasisekimo sulaukę pogrindyje surengti pirmieji lietuvių arbatvakariai įkvėpė „Dvylikos Vilniaus apaštalų“ kuopos narius plėsti savo veiklą ir sceninės vaidybos srityje. Tokios iniciatyvos ėmėsi P. Matulionis. Jis buvo pirmųjų lietuviškų spektaklių organizatorius ir režisierius. Pirmasis slaptas spektaklis buvo suvaidintas 1900 m. A. Vileišio name Šv. Jurgio (dabar Gedimino) pr. 25. Konspiracijai pasitarnavo ir tai, kad A. Vileišis tuo metu dirbo magistrato gydytoju, todėl pas jį nuolat lankydavosi daug žmonių. Vakaro metu buvo suvaidinta P. Matulionio režisuota vokiečių dramaturgo Johanno Baptisto Schweitzerio komedija „Vienas iš mūsų tur apsivesti“. J. Strazdas prisimena: „Didokas tada nepažįstamų man žmonių būrys sėdėjo kėdėse ir tyliai kuždėjosi lyg šventovėje. Ker-tėje šmėksojo sudurtų marškų pakabinta uždanga... Iš už sceninės pakylėlės briaunos, iš už tam tikrų gaubtų bliksėjo švieselės tarytum Vėlinių naktį ant kapinių... Bet štai atsi-skleidžia uždanga... Sužiūrau akis išsprogdinęs lyg į nematytą prajovą [stebuklą – J. G.]! Va, anksčiau tik iš tolo matytų pora ponų scenoje vaidina lietuviškai, o ne rusiškai ar lenkiškai... Tatai mane giliai paveikė...“⁶

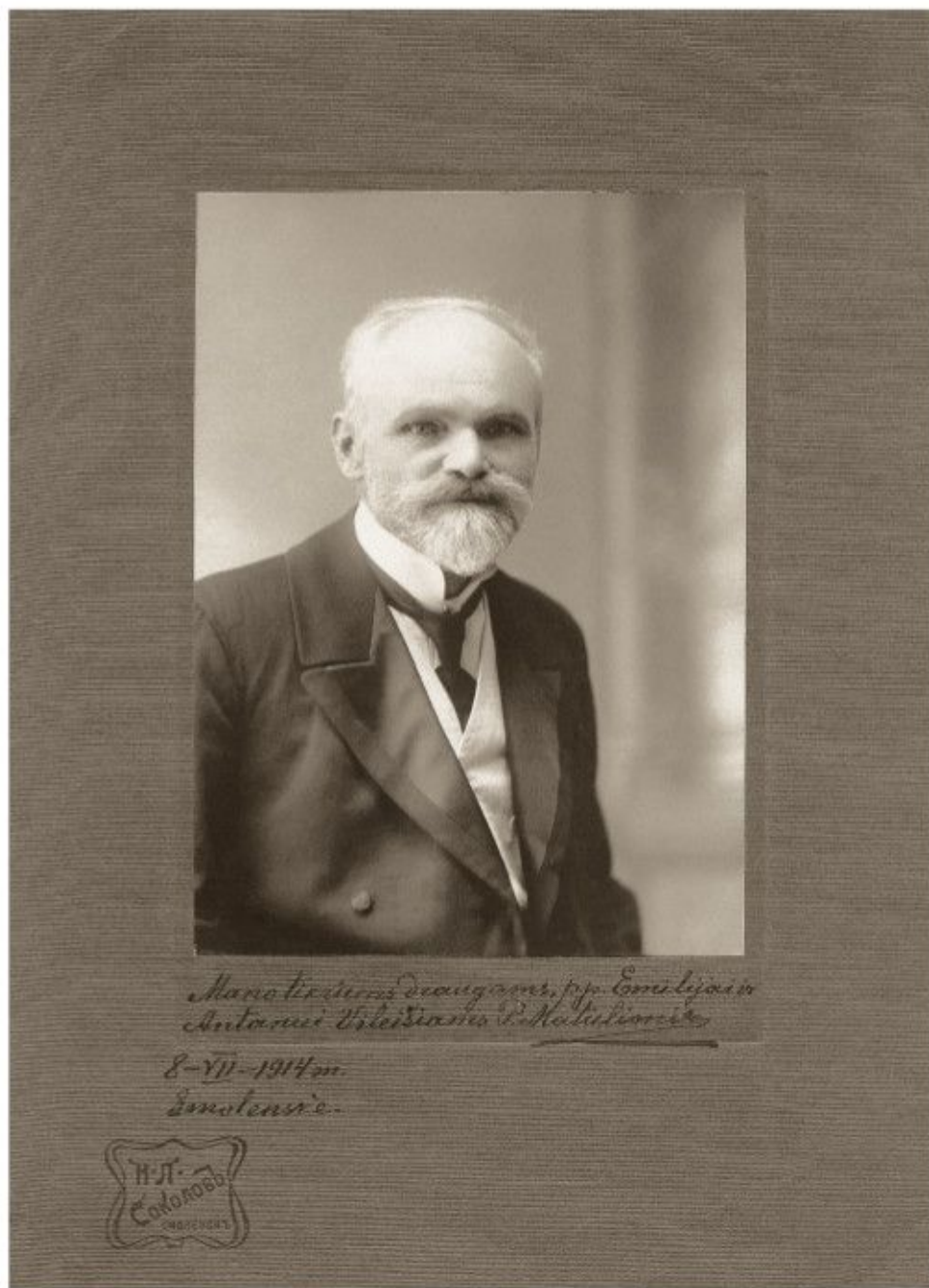
Antrajame slaptame vaidinimų vakare 1901 m. lapkričio 17 d. buvo parodyta Józefo Blizińskiego komedija „Žentas dėl parodos“ (kitaip „Žentas iškilmei“) ir pakartota komedija „Vienas iš mūsų tur apsivesti“. Trečiasis vaidinimų vakaras vėl buvo surengtas A. Vileišio namuose, buvo parodytos jau lietuvių autorių G. Petkevičaitės-Bitės ir Žemaitės komedijos „Velnius spąstuose“ ir „Kaip kas išmano, taip save gano“. Tokių slaptų vaidinimų būta ir daugiau. Nors juose vaidino mėgėjai, o scenografija buvo itin skurdi, jie sulaukdavo nemažai žiūrovų. Vilniečiai eidavo ne tik iš smalsumo, bet ir norėdami įsitikinti, kad čia iš tiesų kalbama lietuviškai. Kad lietuvių kalbą išgirstų kuo daugiau mieste gyvenančių, tačiau lietuviškai jau nebemokančių tautiečių, P. Matulionis pasiūlė savo bendražygiams „apaštalamams“ rengti teatralizuotas Trijų Karalių vaikštynes Vilniaus gatvėmis, ir jos netrukus įgijo „politiškai tautišką užmojų – populiarinti Vilniuje lietuvių kitataučių akyse“⁷. Šios religinės šventės tradicija buvo gyva ir tarp kitų miesto katalikiškų tautų – lenkų bei gudų. Vaikštynių dalyviai mokėjo ir lenkų, gudų, ukrainiečių dainų, eilėraščių, tad tarp vilniečių turėjo didelį pasisekimą, lankydavosi ir pas tuometinį Vilniaus vyskupą Eduardą von Roppą. Norėdami atrodyti originalesni, draugėn susiburdavo septyni–aštuoni eisenos personažai. Pirmasis, rodydamas kelią, eidavo angelas, paskui jį – du piemenys, už jų Krivių Krivaitis su krivūle rankoje, tada Trys Karaliai – Kasparas, Melchioras ir Baltazaras. Procesijos gale žengdavo karys sargybinis, nešinas ragotinė ant peties ir pasipuošęs šalmu su stručio plunksnomis. Atėjus prie durų, angelas įteikdavo šeimininkui vizitinę kortelę su užrašu: „Trys Karaliai ir Krivių Krivaitis“. Jei šeimininkas įsileisdavo, tai visi, nusiaavę kaliošus, sueidavę vidun. Pagiedoję lietuviškai giesmių ir padainavę dainų („Vidur nakties girdėt balsas“, „Užtrauksim naują giesmę, broliai“, „Daugel buvo tokių dienų, kad ubagai uliavojo“ ir kt.), įteikdavo dovanų. Kartais Krivių Krivaitis pasakydavo prakalbą, esą atėjęs iš praeities, iš Gedimino pilies pažiūrėti, kaip gyvena lietuviai. Tuomet atsisveikinę traukdavo toliau⁸.

Pasijutę vieningesni, Vilniaus lietuviai pradėjo drąsiau dalyvauti ir kitose krikščioniškose miesto šventėse. Po 1863 m. sukilimo uždraustos, tradicinės katalikiškos procesijos buvo leistos tik 1905 m., imperatoriui Nikolajui II paskelbus manifestą, garantuojantį piliečių sąžinės, žodžio laisvę, susirinkimų, rinkimų ir kitokias teises. Per Šeštines ir Sekmines maldininkų būriai traukdavo į Vilniaus Kalvarijas, o per Devintines (Dievo Kūno šventę) didelės giedančių ir besimeldžiančių tikinčiųjų procesijos eidavo išpuoštomis

⁶ *Ibid.*, l. 33.

⁷ *Ibid.*, l. 44.

⁸ M. Dovoina-Silvestravičius, Prie paveiklo „Trijų karalių grupa“ Vilniuje, *Lietuvių laikraštis*, 1905-01-06 (19), Nr. 5, p. 60.

Povilas Matulionis (1860–1932), miškininkas, profesorius, politinis ir visuomenės veikėjas.
Smolenskas, 1914 m. Fot. N. Sokolovas

Donatas Malinauskas (1869–1942), visuomenės veikėjas, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras. Apie 1910 m.

JAN MIECZKOWSKI

w WARSZAWIE

Juozapas Ambraziejus-Ambrozevičius (1855–1915), kunigas, Vilniaus krašto lietuvių visuomenės veikėjas, chorvedys, kompozitorius. Varšuva, 1891 m. Fot. Janas Mieczkowski

Alfonsas Varnas (1884–1952), kunigas, visuomenės veikėjas, 1917 m. Lietuvių konferencijos Vilniuje dalyvis, vėliau Kaišiadorių katedros rektorius. Vilnius, apie 1907 m. Fot. Aleksandras Jurašaitis

Šv. Rapolo bažnyčios kunigas Juozapas Ambraziejus-Ambrozevičius su vaikais po Pirmosios Komunijos.
Apie 1899 m.